

DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2023-4\(36\)-183-206](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2023-4(36)-183-206)

УДК 332.01:332.05

JEL Classification: O14; O30; O40; R11

Наталія Іванова

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри підприємництва і торгівлі
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)

E-mail: Nataliia.Ivanova@stu.cn.ua **ORCID:** <http://orcid.org/0000-0001-6622-7310>

ResearcherID: [I-3574-2016](https://orcid.org/0000-0001-6622-7310)

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ: НАСЛІДКИ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

У статті теоретично обґрунтовано сутність потенціалу регіональної економічної системи, його ролі в забезпеченні регіонального розвитку та фактори, які впливають на ефективність формування і використання. Проведено аналіз наслідків збройної агресії Росії, які зумовили критичне скорочення економічного потенціалу окремих регіонів України. Особлива увага приділяється методам та інструментам, що дозволяють врахувати специфіку регіональних особливостей та потенціалу для відновлення економічного розвитку. Побудовано концептуальну схему декомпозиції рівнів трансформації потенціалу регіональної економічної системи з метою досягнення стратегічних цілей відновлення.

Ключові слова: регіональна економічна система; регіональний розвиток; потенціал; регіональний потенціал; потенціалоформуючий регіональний простір; трансформація; повоєнне відновлення; сталий розвиток; цифровізація; глобалізація.

Рис.: 3. Табл.: 2. Бібл.: 30.

Постановка завдання. Трансформація регіональних економічних систем у сучасних дослідженнях характеризується високим рівнем актуальності, оскільки є важливим питанням не тільки для вчених, але й для уряду країни, політиків, економістів, керівників бізнесу. Особливого значення ця проблема набула для України в аспекті наслідків воєнної агресії з боку Росії та перспектив повоєнного відновлення економіки країни, вирішення якого потребує реалізації таких стратегій розвитку, що враховують вимоги зовнішнього середовища та відповідають стратегічним орієнтирам розвитку країни і сучасним світовим трендам. Безумовною необхідністю при цьому є врахування безпечового фактора. Трансформаційний процес супроводжується змінами в усіх сферах, ключових інститутах, соціальною адаптацією та пошуком нових фінансово-економічних механізмів, що стає передумовою безперервності та мультиплікативності трансформаційних змін. Дослідження економічної рівноваги, аналіз впливу факторів виробництва на економічне зростання, пошук закономірностей між кількісними та якісними змінами та економічним розвитком є одними з фундаментальних складових цього процесу [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню різних аспектів формування, використання та зростання регіонального потенціалу присвячені праці багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких: М. Богданські [15], М. Бутко [17], Г. Возняк [2], К. Давкінс [19], М. Долішній, Р. Капелло [16], М. Дубина [5], М. Макаренко [8], О. Попело [26], І. Сторонянська

[1], С. Тульчинська [22], С. Шульц [1] та інші. Періоди кризового стану економіки характеризуються появою досліджень у напрямку пошуку шляхів вирішення проблемних ситуацій, стабілізації регіональної економіки, в тому числі через трансформацію регіонального потенціалу, яка об'єктивно відбувається у ці періоди. Отже, наразі надзвичайною актуальністю характеризується пошук шляхів повоєнного відновлення економіки України, що відображено в роботах як вітчизняних, так і закордонних авторів: О. Колесніченка [21], В. Маргасової [25], О. Попело [25], А. Ткачука [13], Й. Шуштершича [28] та інших.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. У аспекті руйнування, а подекуди повного знищення, інфраструктурних, промислових, соціальних об'єктів у результаті воєнної агресії з боку Росії слід відзначити недостатню кількість наукових досліджень з аналізом особливостей зміни регіонального поділу України, та, як наслідок, трансформації потенціалу регіональних економічних систем. Дослідження напрямів та особливостей такої трансформації наразі має велике значення, зокрема і для визначення нових просторових моделей та узгодженого розвитку як регіонів у складі країни, так і встановлення зв'язків та перерозподілом потенціалу між макрорегіонами у глобальному економічному просторі.

Метою статті є узагальнення існуючих напрацювань та розробка методологічних положень і практичних рекомендацій щодо трансформації потенціалу регіональних економічних систем в умовах повоєнного відновлення економіки України.

Виклад основного матеріалу. Наукові підходи до визначення регіонального потенціалу передбачають використання різноманітних підходів, котрі розглядають регіоналізацію як багатомірне явище, а вибір методології залежить від предмета дослідження. Дослідження еволюції наукового розуміння терміну «потенціал» дозволяє зробити висновок, що в економічних дослідженнях його поява була пов'язана з проблематикою комплексної оцінки рівня розвитку продуктивних сил у двадцятому столітті. Етимологія поняття «потенціал» походить від латинського слова «potentia», що означає можливість, потужність, приховані спроможності тощо [14]. Сучасне тлумачення поняття «потенціал» визначає засоби, запаси, джерела, які є в наявності й можуть бути мобілізовані, приведені в дію, використані для досягнення визначених цілей, реалізації плану чи вирішення кола завдань.

Узагальнюючи численні підходи до дефініції поняття «потенціал» у аспекті регіональної економіки можна його визначити як здатність певної географічної території забезпечувати економічне зростання, розвиток та провадити економічну діяльність загалом. Його можна оцінити за допомогою різних підходів, які передбачають визначення зв'язку галузей економіки з майбутнім зростанням і потенціалом робочих місць, просування регіональних продуктів на національному та міжнародному рівнях, залучення інвестицій та розвиток

інновацій [8; 26; 30]. Такі підходи забезпечують наукову основу для оцінки та зіставлення потенціалу різних регіонів, основною метою чого, як правило, є пошук шляхів забезпечення регіонального розвитку та ефективного використання ресурсів.

Фактори, що визначають регіональний потенціал, включають фізичний, технологічний та соціальний капітал, соціокультурне середовище, промислові та географічні характеристики, природні, транспортні, політичні та правові фактори, соціально-економічні та технологічні фактори [29]. Крім того, важливими рушійними силами регіонального економічного розвитку є розвиток виробничих і ринкових відносин, підприємництва, інновацій, впровадження нових технологій, лідерства, інституційної спроможності та можливостей, а також освіти. Інші чинники, які впливають на регіональний потенціал, включають необхідність досягнення сталого розвитку шляхом збалансування економічних, соціальних та екологічних критеріїв, визначення довгострокових цілей, виявлення обмежень і проблем, виділення пріоритетних секторів та розробки ефективних процесів управління [22].

Учені, детермінуючи наукові підходи до формування регіонального економічного простору, об'єктивно не залишають поза увагою питання формування, використання та розвитку регіонального потенціалу, що свідчить про тісний зв'язок цих понять та наявність потенціалоформуючого простору. Отже, узагальнимо існуючі погляди на науково-практичну проблему формування, ефективності залучення та розвитку регіонального потенціалу (рис. 1). Запропонований нами перелік не є вичерпним, проте, на наш погляд, відображає основні тенденції формування потенціалу регіональних економічних систем, які є характерними, в тому числі і для регіонів України.

Підходи, які ми умовно віднесемо до групи «традиційних» [15; 16; 19; 20], мають у своїй основі детермінанти та припущення, які зосереджуються на формуванні потенціалу через фактори ресурсного забезпечення, продуктивність та технологічний прогрес як основних рушійних силах регіонального розвитку. Однак такі підходи наразі піддаються критиці за часто нереалістичні твердження, такі як екзогенний характер технологічного прогресу або постійне звернення до ролі масштабів діяльності як основного фактора ефективності використання наявного потенціалу. Це обмежує їх застосовність до більшості регіональних економік. Натомість сучасні теорії регіонального розвитку, такі як теорії соціально орієнтованої економіки, інформаційного суспільства або політика аграрного розвитку, забезпечують краще розуміння джерел формування потенціалу, наголошуючи на ролі інновацій, підприємництва та місцевих інституцій у рушії регіонального розвитку. Ці сучасні теорії розглядають ширший спектр факторів і є більш адаптованими до характерних особливостей регіонального поділу в різних країнах світу.

Рис. 1. Схема факторів ефективності використання сукупного потенціалу транспортної системи регіону
Джерело: розроблено авторкою.

При неокласичному підході у теорії регіонального розвитку висвітлюються ідеї про відмінності між регіонами та їхнім унікальним економічним потенціалом, враховується взаємозв'язок економічних, соціокультурних та інших факторів, що формують регіональний економічний простір. В теорії просторової економіки вивчаються розміщення виробництва та фактори, що впливають на ефективне використання території. Регіональний економічний простір розглядається як потенціалоформуючий простір, у якому взаємодіють виробництво, робоча сила, капітал та інші ресурси. Географічна економіка досліджує розміщення економічних об'єктів та їх вплив на регіональний розвиток, що дозволяє визначити особливості просторового розподілу економічної активності та розвитку територій. Теорія регіональної інноваційної системи базується на теорії Й. Шумпетера та вивчає взаємодію між наукою, бізнесом та владою на регіональному рівні. Регіональний економічний простір розглядається як платформа для інновацій та технологічного розвитку. Цей підхід підкреслює роль інновацій і технологічних змін у стимулюванні регіонального розвитку, відповідно до якого регіони можуть досягти стійкого економічного зростання, сприяючи інноваціям і підприємництву та створюючи середовище, яке підтримує розвиток і поширення нових технологій [15].

Враховуючи ці аспекти, регіональний економічний простір являє собою не лише фізичний простір, але і складну систему, що включає в себе економічні, соціальні, географічні та інші ресурси розвитку територій. Отже, ресурси регіональної системи є потенціалом для реалізації конкретних можливостей, а сам термін «ресурс» виступає як засіб збереження потенціалу, який може бути використаний у майбутньому. Важливо відзначити відсутність поглиблених досліджень, що розкривають суттєві відмінності між категоріями «потенціал» і «ресурс». Ресурси, які існують без активного управлінського втручання, розглядаються лише як певний набір можливостей без прояву результативності. Функціональне та цільове навантаження сукупності наявних в регіональному просторі ресурсів забезпечує комплекс заходів з їх об'єднання в систему, що характеризується цілісністю, структурою, пропорціями, цілеспрямованістю та іншими ознаками, прояв яких можливий лише за наявності управлінського впливу. Таким чином, саме поєднання ресурсів у систему на регіональному рівні робить їх регіональним потенціалом – в цьому і проявляється взаємозв'язок та взаємообумовленість цих категорій в рамках єдиного потенціалоформуючого простору.

Однак, необхідно відзначити, що численні фактори формування та зростання потенціалу знаходяться поза межами можливостей впливу самої регіональної економічної системи. Тому, на наш погляд, доцільним є виокремлення управлінського підходу, який передбачає вплив та регулювальні дії центральних органів державної влади країни щодо формування регіонального потенціалу або створення сприятливих умов для цього. Так, до такого переліку дій ми відносимо:

– створення законодавчо закріплених стимулів залучення вітчизняних та іноземних інвестицій у регіональні проекти, розвиток державно-приватного партнерства та інших сучасних форм фінансово-економічних відносин держави з приватним капіталом;

– покращення інвестиційного клімату в цілому;

– створення умов для ефективної економічної інтеграції та колаборації регіонів всередині країни з метою отримання синергічного ефекту;

– децентралізація, що надає гнучкість у пристосуванні до регіональних потреб та вимагає від центральних органів влади відмови від монополізації повноважень та ресурсів;

– планування регіонального розвитку – розробка Державної стратегії регіонального розвитку, що забезпечує цілісність підходу, упорядкованість та ясність пріоритетів розвитку кожного окремого регіону тощо.

На наш погляд, на окрему увагу заслуговує методологічний підхід до формування, використання та розвитку потенціалу регіональної економічної системи, який зосереджується на принципах, закладених в основу зазначених процесів:

– цілісності – всі компоненти регіонального потенціалу орієнтовані на досягнення загальної мети розвитку регіональної системи, що досягається через єдність цільової функції та критеріїв ефективності функціонування;

– складності – регіональний потенціал формується з різноманітних елементів, кожен з яких являє собою комплекс окремих частин;

– взаємозв'язок і взаємодія – якісний і кількісний зв'язок між елементами потенціалу, виражений у відповідності та співвідношенні матеріальних і нематеріальних факторів регіонального розвитку. Досягнення найвищої ефективності потенціалу вимагає комплексного залучення всіх його елементів;

– збалансованість – елементи регіонального потенціалу повинні мати здатність досягати збалансованої рівноваги, компенсуючи один одного у разі структурних зрушень всередині регіональної економічної системи;

– здатність регіонального потенціалу до розвитку – потенціал не тільки забезпечує розвиток регіональної економічної системи, але й сам повинен мати енергію для подальшого розвитку і вдосконалення;

– гнучкість та адаптивність – здатність змінювати параметри регіонального потенціалу та функціонування регіональної системи відповідно до змін в оточенні;

– стійкість – збереження цілісності при зовнішніх впливах за рахунок гнучкості та адаптивності, здатність до відновлення.

Поява «альтернативних» підходів до розвитку потенціалу регіональної економічної системи здебільшого обумовлена тенденціями глобалізації, також вони базуються на теорії зростання за рахунок конкурентних переваг регіону [2].

Так, політика «ресурсного регіону» підкреслює важливість регіональних ресурсів, включаючи природні, людські та соціальні ресурси, для стимулювання регіонального розвитку, сприяння сталому використанню цих ресурсів і співпраці між різними зацікавленими сторонами в регіоні [24]. Політика аграрного розвитку – цей підхід зосереджується на розвитку сільських територій і має на меті сприяти зростанню сільського господарства та суміжних галузей. Він наголошує на важливості місцевих інституцій та участі громади в стимулюванні регіонального розвитку [23].

Теорія ендегенного зростання підкреслює роль інновацій, підприємництва та місцевих інституцій у стимулюванні регіонального розвитку. Це свідчить про те, що регіони можуть досягти стійкого економічного зростання, інвестуючи в людський капітал, сприяючи інноваціям, у тому числі у сфері цифровізації, і підприємництву [15]. Близькими є теорія соціально орієнтованої економіки та інформаційного суспільства, оскільки вони базуються на одному з перелічених факторів теорії ендегенного зростання.

Кластерний підхід у аспекті формування потенціалу розглядає важливість кластерів або груп пов'язаних галузей промисловості для стимулювання регіонального розвитку. Стійке економічне зростання забезпечується завдяки формуванню та залученню потенціалу кластерів, тобто заохочуючи співпрацю між різними зацікавленими сторонами в регіоні. Під кластерами при цьому розуміють групу взаємопов'язаних компаній та інституцій, що функціонують на обмеженій території, і акцентує на важливості взаємодії та співпраці між підприємствами у конкретному регіоні [17; 18].

Для ефективного функціонування регіональної економічної системи необхідно оновлювати та розвивати її потенціал. Основна задача сучасного регіонального управління полягає у виборі та реалізації такої стратегії, котра дозволила б здійснювати процес оновлення та ефективності залучення потенціалу з максимальним ефектом протягом тривалого періоду і була б спрямована на забезпечення конкурентоспроможності регіону. При цьому варто враховувати наявні й потенційні обмеження необхідних ресурсів.

Проте наразі ми мусимо свідчити не про необхідність оновлення, а про відновлення потенціалу регіонів України, точкою відліку чого стало 24 лютого 2022 року. Вже майже два роки відбуваються систематичні масовані артилерійські обстріли, мінування, удари керованими авіаційними бомбами, крилатими та балістичними ракетами по всім без винятку регіонам України. Військова агресія спричиняє пошкодження або знищення промислових інфраструктурних об'єктів: енергетичної та логістичної інфраструктури, доріг та мостів, а також соціальної інфраструктури: житлових будинків, медичних та освітніх закладів. Особливо, але не виключно, постраждалими є зони прифронтових та прикордонних територій [21]. Ракетні атаки далекобійною зброєю спрямовані на руйнування інфраструктури та промислових об'єктів в тилкових та центральних областях України, які вважаються умовно безпечними зважаючи на віддаленість від зони ведення бойових дій.

За підрахунками науковців ДУ «Інституту регіональних досліджень ім. М. І. Долишнього» [1], агресія Росії лише за підсумками 2022 року призвела до скорочення економіки України на 29,1 %, що стало найвищим темпом спаду економіки за всі роки суверенної України. Порівняно з попередніми кризами, які впливали на економіку усіх регіонів приблизно однаково, поточний спад є регіонально диференційованим і переважно обумовлений близькістю до лінії фронту (фактором безпеки).

Так, у зазначеній доповіді, на наш погляд, можна виокремити п'ять основних наслідків, які мають характер критичного скорочення економічного потенціалу регіонів України та водночас обумовлюють його трансформацію та перерозподіл усередині країни.

1. *Руйнування інфраструктурного потенціалу.* Зниження валової доданої вартості у транспортній сфері становило 44,3 % (за підрахунками Світового банку, збитки цього сектору економіки склали 35,7 млрд доларів США). Лише у прикордонних регіонах (Донецькій, Луганській, Запорізькій, Херсонській та Харківській областях) станом на кінець 2022 р. пошкоджено 88 залізничних станцій, понад 400 залізничних мостів, 28 мостів у мережі доріг державного значення, 76 мостів на дорогах обласного і муніципального значення, а також понад 250 мостів та інших споруд вулично-дорожньої мережі комунальної власності. Сумарно на ці регіони припадає понад 70 % збитків у транспортній галузі. Основним критичним наслідком зменшення діяльності транспорту та порушення логістичних потоків є зниження ділової активності у сфері торгівлі на 30,9 %. Слід зазначити, що у 2021 році в регіональній структурі (крім міста Києва) валова додана вартість транспортної галузі в зазначених найбільш постраждалих регіонах складала третину від сумарної по країні (32,9 %).

2. *Втрата потенціалу аграрного сектору.* За оцінкою Міністерства агропромислової політики України, загальна сума збитків, завданих аграрному сектору країни через повномасштабну російську агресію лише за перші пів року повномасштабного вторгнення (до 15 вересня 2022 року), становила 6 626,8 млн доларів США, що становить 23 % від загальної вартості активів українського сільського господарства [9]. Згідно з попередньою оцінкою, втрати розподіляються наступним чином за категоріями (табл. 1).

Таблиця 1

*Втрати активів аграрного сектору економіки України
станом на вересень 2022 року*

Вид активу	Сума, млн дол. США
1	2
Прямі втрати, всього, в тому числі:	6 626,8
сільськогосподарська техніка та обладнання	2885,4
складські приміщення	1062,5
тваринництво	362,5
багаторічні культури	348,7

Закінчення табл. 1

1	2
фактори виробництва (пальне, добрива, ЗЗР)	95,4
вироблена продукція	1872
Непрямі втрати (недоотриманий дохід від зменшення виробництва продукції та додаткові витрати, пов'язані з війною)	34250,0

Джерело: складено за [9].

Відновлення аграрного потенціалу регіонів ускладнено не лише через ведення бойових дій, але й через замінування – тільки з цієї причини є непридатними для використання близько 7 млн гектарів сільгоспугідь.

3. Практично знищений промисловий потенціал. Деіндустріалізація.

Руйнування та знаходження під окупацією промислових підприємств наразі має колосальні масштаби. В перші місяці повномасштабного вторгнення було зруйновано понад 40 промислових підприємств і відбулось законтсервування атомної електростанції. Так, переробна промисловість України за підсумками 2022 року продемонструвала зниження валової доданої вартості на 43,1 %, обсяг реалізованої продукції переробної промисловості скоротився на 31,5 %, а металургійної продукції – на 57,9 %, що спричинило втрати виробничих потужностей української металургії. Наприклад, повністю зруйнованими є такі великі промислові підприємства, як ПрАТ «Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча» і ПрАТ «Металургійний комбінат «Азовсталь» (за підсумками 2021 р. вони забезпечували 19,95 % металургійної продукції в країні).

Незначну позитивну динаміку за перший рік повномасштабної війни продемонстрували лише легка промисловість (+8,5 %) та окремі машинобудівні виробництва, зокрема, виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів (+9,2 %), що було зумовлено швидкою переорієнтацією на виробництво продукції для військових потреб і виконання державних замовлень у зв'язку з війною. Також по деревообробній і харчовій промисловості відбулось порівняно незначне скорочення обсягів виробництва внаслідок стабільного внутрішнього попиту на їхню продукцію. Фармацевтична промисловість практично утримала обсяги виробництва, чому сприяла її експортна орієнтація та також збереження обсягів попиту на внутрішньому ринку.

З урахуванням того, що до початку війни багато промислових підприємств були сконцентровані у східних регіонах, можна говорити про деіндустріалізацію цих регіонів внаслідок знищення промислового потенціалу України.

4. *Проблемне ведення підприємницької діяльності. Релокація підприємств.* Релокація і галузева трансформація стали важливими факторами для збереження підприємницького потенціалу регіонів України в умовах війни шляхом адаптації бізнесу до нових умов, таких як зміна ланцюгів поставок і оновлення клієнтської бази. За урядовою програмою релокації, проведеною протягом першого року війни, в більш безпечні регіони країни було переведено

800 підприємств, з яких 623 вже успішно відновили свою діяльність на нових місцях. Переважно релоковані підприємства включають металообробні та машинобудівні, медичні та фармацевтичні, підприємства легкої промисловості та ІТ-галузі, а також оптову торгівлю (перемішують свої логістичні центри, зокрема склади з готовою продукцією до Західного регіону України).

За півтора року від початку війни (станом на жовтень 2023 р.) програмою релокації скористались 840 підприємств, з яких 667 відновили роботу на новому місці (рис. 2). Сьогодні Урядом України пропонується підприємствам, які знаходяться в місцях з підвищеним ризиком ведення бізнесу, перенести свою діяльність, в тому числі активи, до 16 областей країни. Найбільша частина з тих, хто скористався пропозицією, для нового місця роботи обрала Львівську (23,7 %), Закарпатську (14,3 %), Чернівецьку (9,3 %), Івано-Франківську (8,3 %), Хмельницьку (7,3 %) та Тернопільську (6,3 %) області. Найменш привабливими для релокації виявились Одеська (3 підприємства, або 0,36 %), Житомирська (6 підприємств – 0,71 %) та Кіровоградська (17 бізнес-організацій – 2 %) області.

Релоковані підприємства в Україні

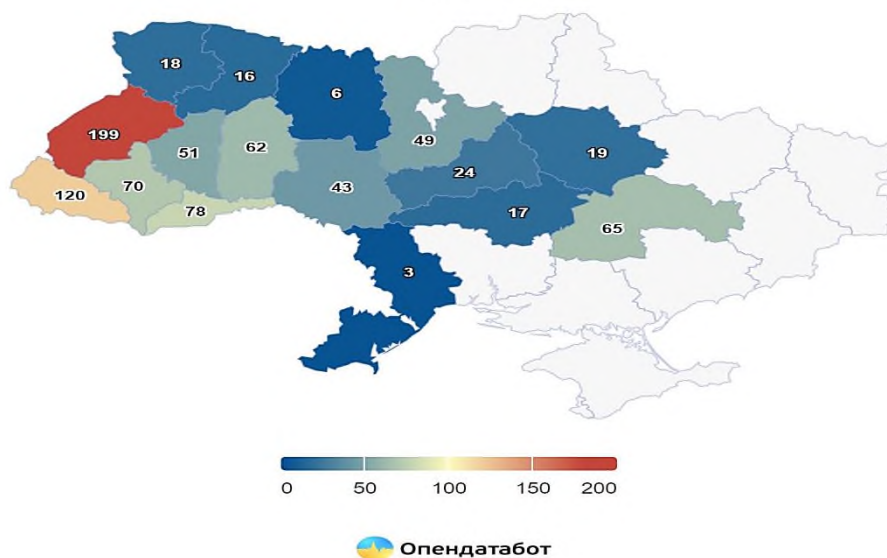

Рис. 2. Інфографіка релокованих підприємств станом на жовтень 2023 року

Джерело: <https://opendatabot.ua/analytics/relocation-in-war>

Слід відзначити, що станом на березень 2023 року 44 підприємства повернулися на попередні місця роботи в Харківську, Чернігівську та Сумську області у зв'язку з покращенням там безпекового фактора.

Релокація в просторовому аспекті дозволяє приймаючим регіонам підвищити ділову активність та посилити свій потенціал. Крім того, це ще й можливість зберегти виробничий та трудовий потенціал всередині країни, адже за січень-лютий 2022 р. лише до Польщі було релоковано 100

українських підприємств, а за даними Міністерства економіки України, 5 % бізнесу (здебільшого це підприємства ІТ-сфери, креативної індустрії та легкої промисловості) вже переведено за кордон від початку повномасштабного вторгнення, й ці процеси продовжуються.

5. Викривлення ринку праці. Соціально-політичні турбулентності, викликані війною, спричинили значні трансформації у всіх секторах та галузях, у всіх регіонах. А отже, позначились на ситуації на ринку праці та у сфері зайнятості. Слід зазначити, що до 2022 р. ринок праці характеризувався диспропорціями й дисбалансами, викривленням обсягів і структури попиту та пропозиції праці, притаманним певним регіонам. Повномасштабна війна призвела до суттєвої дестабілізації регіональних ринків праці. Проте на цьому тлі стали очевидними перспективні виклики та проблеми у цій сфері.

По-перше, масштабна зовнішня міграція населення, яка призвела до «вимивання» трудових ресурсів, погіршення інтелектуального та кадрового потенціалу, спричинила проблеми дефіциту фахівців у багатьох професійних сферах на регіональних ринках праці. Так, у 2022 році від'ємне міграційне сальдо становило близько 9,5 млн осіб. Проте не тільки зовнішні, але й внутрішні міграційні процеси обумовили ряд проблем, зокрема, появи критичних навантажень на внутрішній ринок праці та соціальну інфраструктуру у західних та центральних областях. Це також призвело до зменшення пропозиції праці та втрати спеціалізованих фахівців у прифронтових регіонах. Дефіцит робочої сили, особливо висококваліфікованої, призвів до структурних дисбалансів на ринках праці. Найбільша потреба в кадрах спостерігалася у переробній промисловості (27,5 % усіх вакансій), торговельній галузі (13,0 %) та транспорті (9,7 %) [1].

Проблемні явища притаманні не лише поточній ситуації на ринку праці, але й у демографічній сфері. Наявна і раніше тривала демографічна криза в регіонах України, посилена війною, призводить до погіршення працездатного населення не тільки сьогодні, але й у перспективі прогнозується поглиблення кризи.

Слід також відзначити, що зазначені проблеми є взаємопов'язаними та мають мультиплікативний ефект, на жаль, який має дуже негативний характер. Так, дестабілізація ринків праці в Україні, викликана війною з Росією, призвела до серйозного зменшення зайнятості та кількості робочих місць через припинення діяльності підприємств, звуження виробничих потужностей та релокацію бізнесу. Тенденції, що вже намітилися, передбачають подальше зниження рівня ділової активності в країні та скорочення робочих місць, зокрема через зменшення купівельної спроможності населення та суб'єктів господарювання. Своєю чергою, відсутність стабільної роботи, невизначеність з політичною та економічною ситуацією як в регіоні, так і в країні в цілому, вочевидь призведуть до ще більшої депопуляції населення, збільшення «пенсійного» та соціального навантаження на працюючих, зниження народжуваності та подальших міграційних процесів.

У контексті руйнувань та подекуди знищення потенціалу регіональних економічних систем України частим є використання таких понять, як *відбудова, відновлення, реконструкція*. Наскільки вони є взаємопов'язаними та взаємозамінними можна з'ясувати шляхом дефініції кожного.

Відбудова передбачає повернення до ладу чого-небудь пошкодженого або зруйнованого. Часто цей термін має суто технічний або матеріальний аспект тлумачення. Проте у контексті післявоєнної відбудови економіки України процес відбудови набуває більш широкого тлумачення – відновлення або реконструкції [28]. Близькою по суті є «*реконструкція*», яка передбачає корінну реорганізацію, поліпшення чого-небудь, перебудову за новими принципами. Вимірювання та оцінка регіонального потенціалу для зусиль відбудови вимагає комплексного розуміння збитків і потреб постраждалих регіонів. Визначення пріоритетів реконструкції має здійснюватись на місцевому рівні, оскільки саме на рівні регіону можна визначити глибину втрат та перелік першочергових кроків у напрямі повернення до нормального повноцінного життя.

Більш широким, на наш погляд, є процес відновлення. Під *відновленням* ми розуміємо певну подію, спрямовану на повернення об'єкта здатності знову виконувати потрібну функцію. На сьогодні розроблено План відновлення України [10], проте він не затверджений. Визначною подією при цьому є Конференція з питань відновлення України (Ukraine recovery Conference – URC 2023), яка була проведена 21-22 червня 2023 у Лондоні, мала на меті стимулювання мобілізації міжнародної підтримки для економічної та соціальної стабілізації України, а також перспективного післявоєнного відновлення та ліквідації наслідків війни.

Процес повоєнного відновлення регіонального потенціалу має бути пристосований до конкретних потреб кожного регіону-реципієнта, беручи до уваги їх початкові економічні умови та рівень розвитку, рівень пошкоджень та руйнувань, перспективи та місце регіону у внутрікраїнному поділі тощо. Вимірювання та оцінку регіонального потенціалу для зусиль післявоєнного відновлення можна здійснювати за допомогою різних показників, які відображають економічні, соціальні та інфраструктурні аспекти постраждалих регіонів. На наш погляд, основними критеріями мають бути наступні (табл. 2).

Економічний простір будь-якого рівня, регіонального зокрема, відзначається ієрархічною структурою, що перебуває у стані динамічної нерівноваги, проявляючи центр-периферійну організацію. Рівнями ієрархії регіонального простору є центри, котрі територіально співпадають з промисловими об'єктами, джерелами економічних ресурсів або транспортними вузлами, і які можна розглядати як «точки зростання» [6].

Таблиця 2

*Критерії визначення регіонального потенціалу
для післявоєнного відновлення*

Критерій	Напрямок використання
Валовий регіональний продукт (ВРП)	застосовується для вимірювання економічного потенціалу та масштабу втрат, завданих війною. Процес відновлення має бути спрямований на якнайшвидше повернення довоєнного рівня ВРП
Індекс інфраструктурного розвитку (ІР)	процес відбудови та реконструкції має бути зосереджений на відновленні критичної інфраструктури, такої як електромережі, дороги, залізниці, газопостачання, водопроводи, а також відновлення шкіл і лікарень
Індекс людського розвитку (ІЛР)	можна використовувати для вимірювання потенціалу людського розвитку регіону. Процес реконструкції має бути спрямований на повернення довоєнних рівнів ІЛР та вирішення проблеми погіршення людського розвитку та показників людської безпеки
Рівень безробіття	безробіття можна використовувати для вимірювання потенціалу економічного зростання та потреби в інвестиціях і підприємстві. Процес реконструкції має бути спрямований на створення сприятливих умов для інвестування та дешевого кредитування, забезпечення вільного підприємництва, розвиток наукоємних і високотехнологічних виробництв, запобігання прояву корупційних дій
Горизонтальна нерівність	процес реконструкції та відновлення має бути спрямований на зменшення горизонтальної нерівності між різними соціальними групами, характерними для регіону, для уникнення соціальної та економічної напруги, яка може підірвати зусилля з відновлення регіонального потенціалу
Регіональні проекти та зовнішня допомога та фінансування	проекти, які отримуватимуть фінансування від уряду та донорів, мають бути адаптовані до конкретних потреб кожного регіону, беручи до уваги початкові економічні умови та рівень розвитку країни. Процес реконструкції та відновлення має бути підтриманий будь-якими фінансовими та матеріальними внесками від донорів, гуманітарних організацій, міністерств та регіональних адміністрацій, приватного бізнесу
Прозорість процесів	Інвестиції в створення та поширення доступної для громадськості актуальну інформацію про результати зусиль з реконструкції можуть допомогти забезпечити прозорість і підзвітність процесу реконструкції та відновлення

Джерело: складено на основі [21; 27; 28].

Таким чином, процеси просторового розвитку економічної системи супроводжуються розширенням її меж та подальшою внутрішньою поляризацією на локаціях, що відображає взаємодію тенденцій глобалізації та регіоналізації. Концепція «точок зростання» свого часу знайшла відображення також у «Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року» [3], у межах якої було визначено, що у прикордонних областях України будуть сформовані процеси регіоналізації з урахуванням принаймні двох аспектів. По-перше, очікувалося формування нових центрів економічного розвитку і «полісів зростання», що відображатиме прогрес наукових та технологічних досягнень, а також відповідатиме регіональним потребам. По-друге, передбачався

розвиток нових економічних зон і торговельних пунктів на кордонах з сусідніми країнами з метою забезпечення міжнародного торговельного обміну та підвищення ефективності використання транзитного потенціалу України, що сприятиме інтеграції прикордонних областей у глобальну економічну систему.

Реалії сьогодення свідчать про актуальність такого стратегічного спрямування регіонального розвитку, проте з суттєвим коригуванням. Безумовно, основна увага при формуванні стратегії повоєнного відновлення економіки України в аспекті трансформації потенціалоформуєчого простору регіонів має бути зосереджена на прикордонних регіонах (з-поміж 25 областей України 19 – є прикордонними). Політичні події останніх років зробили прикордоння нашої країни за ознаками безпеки та лояльності кардинально протилежними. Західний кордон в нових економіко-політичних умовах виступає «вікном» зв'язку з цивілізованим розвиненим світом та підтримки і допомоги Україні. У той час як північно-східний та південний кордони є не просто несприятливими, але й небезпечними зонами, внаслідок чого запропоновано введення нового поняття «прикордонні території у несприятливих умовах» [12].

Очевидними, відтак, є не тільки трансформація регіонального потенціалу, але й регіонального поділу країни. Наразі відбувається обговорення (завершується 21 грудня 2023 р.) внесення змін до Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки [7], у межах якого розглядається питання нової макрорегіональної диференціації за пріоритетним для країни безпековим фактором [13]:

- «територія відселення» – 5 км вздовж лінії фронту та україно-російського/білоруського кордону;
- територія «найбільшої небезпеки» – 30 км вздовж лінії фронту та україно-російського кордону;
- макрорегіон «Фронтир» – регіони, території чи їхні частини, які потрапляють у зону 100 км вздовж лінії фронту та україно-російського кордону (Донецька, Запорізька, Луганська, Миколаївська, Одеська, Сумська, Харківська, Херсонська, Чернігівська області). Забезпечення безпеки жителів має найвищий пріоритет і разом з тим важливо створювати умови для часткового повернення людей до населених пунктів за умови стабілізації безпеки. Надзвичайно вагомими є також проведення розмінування та очищення територій від вибухонебезпечних об'єктів і матеріалів, а також відновлення соціальної, транспортної інфраструктури та механізмів управління в місцевих громадах;
- макрорегіон «Опора» (Дніпропетровська, Житомирська, Кіровоградська, Київська, Полтавська, Черкаська області) стратегічними орієнтирами для якого можуть бути: розвиток оборонної промисловості та об'єктів, спроможних забезпечити обороноздатність країни, у тому числі захищені аеродроми та виробництва; просування наукових досліджень і технологій подвійного призначення; підвищення рівня освіти та професійної підготовки з акцентом на відновлення країни та її обороноздатність; розвиток сільського господарства з високою доданою вартістю через інноваційне вдосконалення

переробних технологій; створення матеріальної бази для відновлення територій, що перебувають під окупацією або постраждали від військових дій;

– макрорегіон «Тил» (Вінницька, Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька області) – стратегічними орієнтирами для цього регіону пропонується активізація швидкого економічного зростання на основі інновацій, сприяння відкриттю спільних підприємств з партнерами Європейського Союзу та релокованими підприємствами, інтеграція вимушених переселенців у територіальні громади, а також розвиток логістичних імпортно-експортних центрів та створення нових транскордонних переходів.

Отже, ефективна реалізація нової стратегії регіонального економічного розвитку в умовах повоєнного відновлення країни потребує пакета інтегрованих політик, який обґрунтовано розставляє пріоритети між ними та гармонізує пріоритети і підходи щодо різних регіонів. Уряд країни сприятиме економічному розвитку в регіонах і містах, відновленню та розвитку регіонального потенціалу тільки за умови дієвої та контрольованої системи секторальних політик [27]. Стратегічні рамки регіонального розвитку можуть бути реалізовані через скоординовану галузеву політику, яка просуває галузеві цілі, одночасно сприяючи зростанню, або через єдину національну стратегію регіонального розвитку, яка встановлює послідовний курс дій, визначає пріоритети та формулює реалістичні цілі для територіального зростання та розвитку [7]. Стаття 3 Закону «Про засади державної регіональної політики» визначає ключові принципи державної регіональної політики. Серед них – принцип «координації – взаємозв'язку та узгодженості довгострокових стратегій, планів і програм розвитку на державному, регіональному та місцевому рівнях». Крім того, статтею 18 передбачено створення спеціального координуючого органу: «Міжвідомча координаційна комісія з питань регіонального розвитку може утворюватися Кабінетом міністрів України як тимчасовий консультативно-дорадчий орган з метою забезпечення координації діяльності органів виконавчої влади з обов'язковим залученням органів місцевого самоврядування до формування та реалізації державної регіональної політики» [11].

Отже, ефективність реалізації Стратегії регіонального розвитку, яка орієнтована на повоєнне відновлення потенціалу регіональних економічних систем залежить від об'єднання різних галузевих політик, регіональних і місцевих органів влади та приватного сектора. Економічне співробітництво та регіональна інтеграція також можуть створити можливості для отримання переваг від глобалізації, диверсифікації економічної бази та забезпечення конкурентоспроможності України на світовому ринку.

Управлінські впливи на потенціал регіональної економічної системи здійснюються з метою забезпечення відповідності рівня потенціалу у кожний даний момент часу вимогам, які формують зовнішнє середовище, стратегічні цілі, тренди світового розвитку тощо. Декомпозиція рівнів трансформації потенціалу регіональної економічної системи представлена на рис. 3.

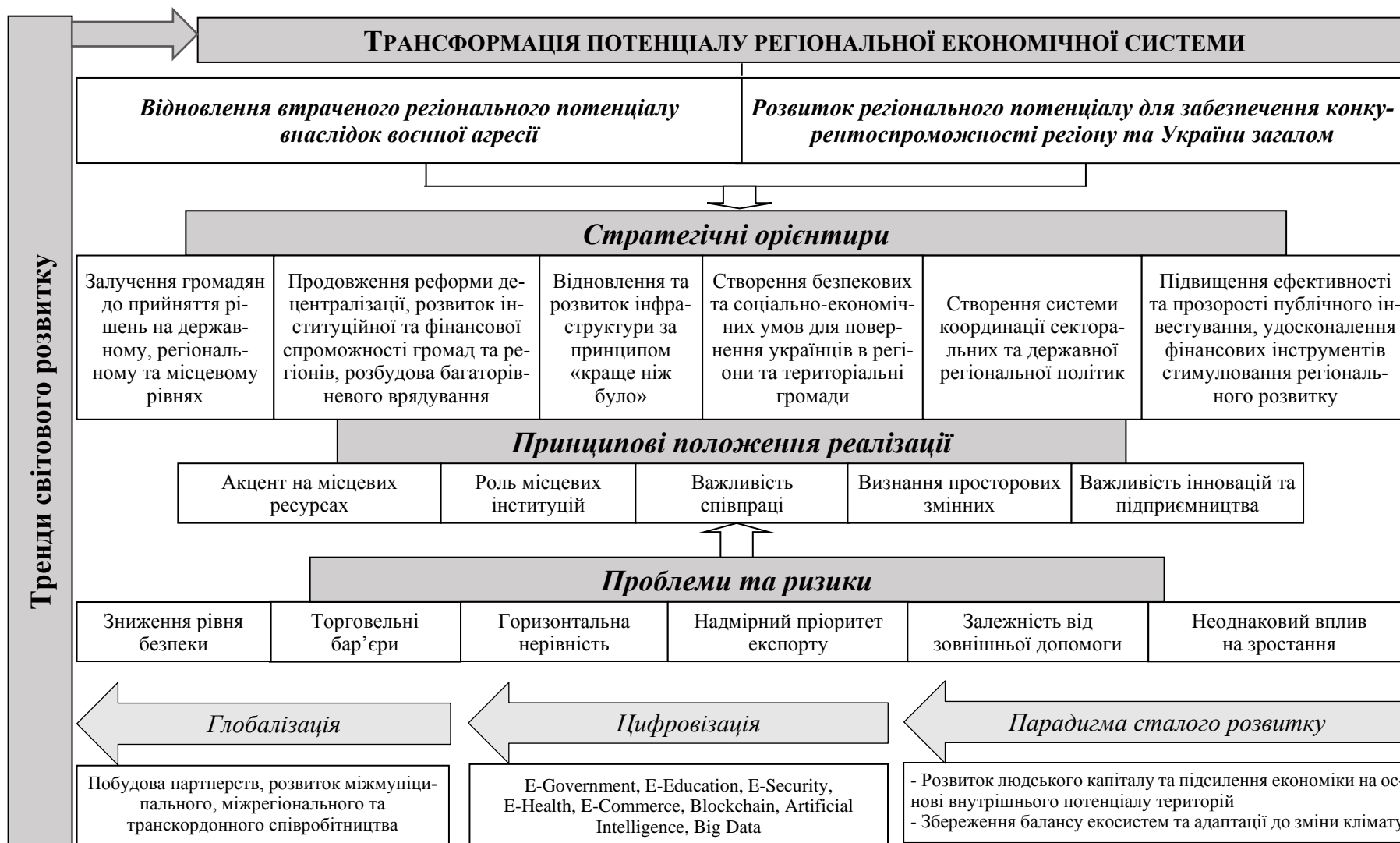

Рис. 3. Декомпозиція рівнів трансформації потенціалу регіональної економічної системи
Джерело: розроблено авторкою.

З метою досягнення стратегічних цілей (відновлення втраченого регіонального потенціалу внаслідок військової агресії та розвиток регіонального потенціалу для забезпечення конкурентоспроможності регіону та України в цілому) пропонується взяти до уваги наступні три рівні прийняття рішень:

- формування стратегічних орієнтирів;
- урахування принципових положень при реалізації трансформації;
- своєчасна реакція на можливу появу проблем та ризиків.

Серед принципових положень реалізації процесу трансформації регіонального потенціалу в умовах повоєнного відновлення економіки України та її регіонів слід відзначити, що вони відображають сучасні підходи (альтернативні) до регіонального розвитку, які були розглянуті вище, та підкреслюють важливість широкого кола факторів, включаючи місцеві ресурси, підприємництво, інституції та інновації. Ці принципи дозволять краще адаптуватися до різноманітної динаміки регіональних економік і можуть забезпечити більш ефективну основу для сприяння сталому регіональному розвитку.

До потенційних проблем та ризиків трансформації регіонального потенціалу, на наш погляд, можна віднести:

- зниження рівня безпеки всіх видів, включаючи політичну, інформаційну, соціальну, економічну тощо;
- поява торговельних бар'єрів з боку інших країн, що обумовлено тенденціями посилення конкуренції на світових ринках;
- післявоєнне економічне відновлення повинне вирішувати проблему нерівності між різними соціальними групами, характерними для даного регіону, за етнічною приналежністю, соціальним класом, фактором повноти або обмеження дієздатності, релігією та іншими. Інакше це може призвести до соціальної та економічної напруги, потенційно зводячи нанівець трансформаційні та відновлювальні зусилля;
- залежність від зовнішньої допомоги – незважаючи на очевидність потреби зовнішньої допомоги та фінансування, орієнтування тільки це джерело може не повністю задовольнити потреби відбудови, включаючи відновлення людського, інфраструктурного та основного капіталу;
- надмірна пріоритизація експорту може вплинути на появу дефіциту на регіональному ринку та зростання імпортозаміщення, що своєю чергою обмежить диверсифікацію економіки;
- слід усвідомлювати, що будь-яка, навіть «досконало» розроблена стратегія в процесі реалізації може призвести до нерівномірного розвитку регіонів країни.

Формуючи стратегію відновлення регіонів та окремих територій України, важливо враховувати додаткові наслідки повномасштабної війни для місцевої економіки, зокрема, інституційні зрушення для територіальних громад. Зазвичай руйнування комунальної та соціальної інфраструктури

поєднане зі значними пошкодженнями або знищенням економічної основи відповідних територій, що призводить до обмеження можливостей зайнятості та, отже, заробітку для працездатного населення та формування доходів місцевого бюджету. Крім того, підприємства, які не отримали серйозних матеріальних збитків, можуть стати неспроможними відновити свою діяльність з економічних причин, таких як відсутність постачання сировини, необхідних комплектуючих, кваліфікованого персоналу та керівників, порушення логістичних ланцюгів, а також фінансові труднощі, накопичені під час вимушеної тривалої перерви у роботі, втрата ринків збуту і відсутність попиту на продукцію та багато інших. Така ситуація вимагає вжиття заходів під час відбудови, спрямованих на відновлення економічної бази територій з урахуванням системних змін на загальнодержавному рівні. Також слід враховувати інституційні зміни, які відбуваються в громадах внаслідок руйнувань. Це може бути обмежена здатність громад здійснювати необхідні функції (наприклад, надання важливих соціальних та адміністративних послуг), а в гірших випадках – втрата правомірності громадами через втрату легітимності органами управління, що стосується тимчасово окупованих територій. Це негативно впливає на підприємницький, інвестиційний та соціальний клімат регіонів, ускладнюючи перспективи стратегічного відновлення їх потенціалу.

Післявоєнна відбудова регіонального потенціалу потребує ретельного планування та впровадження, щоб гарантувати ефективність та стійкість зусиль на цьому шляху. Процес реконструкції має бути зосереджений на відбудові та забезпеченні того, що є найневідкладнішим для повернення до нормальної ситуації, а не на відновленні всього одночасно. Наявність та дієвість процедур вибору місцевих проєктів, які отримують фінансування від уряду та донорів, разом із пріоритетами для відновлення інфраструктури національного та регіонального рівнів, матиме вирішальне значення стосовно того, як швидко громади та території відновлюватимуться та розвиватимуться. Процес відновлення також має включати першочергову відбудову критичної інфраструктури, такої як електромережі, дороги, залізниці, газопостачання, водопроводи, а також реконструкцію шкіл і лікарень. Разом з відбудовою необхідним є передбачення підвищення її ступеня захищеності різними способами.

Висновки та пропозиції. Післявоєнна відбудова України та її регіонів передбачає, крім зазначеного вище, усунення впливу на навколишнє середовище, включаючи шкоду, завдану екосистемам, біорізноманіттю та природному середовищу існування, а також пошук варіантів економічної компенсації за екологічну шкоду, спричинену війною. Крім того, економічне співробітництво та регіональна інтеграція можуть відігравати важливу роль як у сприянні торгівлі, так і її блокуванні, що вже зараз спостерігається у взаєминах з Польщею та іншими країнами ЄС. Тому зусилля післявоєнного

відновлення повинні бути зосереджені на усуненні економічних, екологічних і геополітичних наслідків конфлікту, одночасно шукаючи можливості для економічного співробітництва та інтеграції, орієнтованих на підтримку довгострокової стабільності та зростання. Отже, питання регіонального розвитку та трансформації потенціалу регіональних економічних систем потребують поглибленого дослідження у контексті конкурентоспроможності України на світових ринках та побудові відносин з іншими країнами на принципах рівноправного партнерства. Економічна інтеграція відіграє вирішальну роль у сприянні миру та безпеці, оскільки збільшення двосторонньої взаємозалежності має важливе значення для протистояння військовій агресії. Таким чином, сприяючи економічному співробітництву та зміцненню довіри, регіональна економічна інтеграція може допомогти пом'якшити негативний вплив геополітичної напруженості та сприяти післявоєнній стабільності та розвитку.

Вже наразі очевидним є факт, що ця війна може мати далекосяжні наслідки для глобального економічного та геополітичного порядку, що призведе до посилення геополітичної напруги та економічної фрагментації. У контексті війни в Україні багато країн є вразливими до її наслідків, таких як підвищення цін на енергоносії та продукти харчування, скорочення туризму та потенційні труднощі з доступом до міжнародних ринків капіталу. Отже, питання трансформації регіональних економічних систем у повоєнний період стосується не лише нашої країни, але й макрорегіонів світового економічного устрою.

Список використаних джерел

1. Виклики економічного розвитку регіонів України в умовах війни та повоєнного відновлення. Аналітична доповідь / ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долишнього» [Електронний ресурс]. – 2023. – 31 с. – Режим доступу: <https://ird.gov.ua>.
2. Возняк Г. Сучасні теорії та парадигми регіонального розвитку: практичний вимір для України / Г. Возняк // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – № 5. – С. 671-677.
3. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року : затверджено постановою КМУ №385 від 06.08.2014 р. / Урядовий кур'єр. – 2014. – № 160.
4. Динаміка та методологічні аспекти економічної трансформації / Є. Мороз, М. Галабурда, А. Кудінова, П. Галета // *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. – 2023. – № 1(48). – С. 229-237. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.48.2023.3954>.
5. Дубина М. Сучасні тенденції цифровізації регіональних економічних систем / М. Дубина // *Проблеми і перспективи економіки та управління*. – 2023. – № 3(31). – С. 69-79. DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2022-3\(31\)-69-79](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2022-3(31)-69-79).
6. Іванова Н. В. Модернізація інфраструктурної сфери регіональної економіки в умовах євроінтеграції : монографія / Н. В. Іванова. – Чернігів : ЧНТУ, 2016. – 347 с.
7. Інформаційне повідомлення про оприлюднення проекту постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mtu.gov.ua/news/35001.html>.

8. Макаренко М. Економічний потенціал регіону як основа його розвитку / М. Макаренко // Вісник Приазовського Державного Технічного Університету. Серія: Економічні науки. – 2017. – № 34. – С. 12-18. <https://doi.org/10.31498/2225-6725.34.2017.128846>.
9. Огляд збитків від війни в сільському господарстві України. Непряма оцінка пошкоджень. Другий випуск, 10 листопада, 2022 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://minagro.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/damagesreportissue2ua-1.pdf>.
10. План відновлення України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ua.urg-international.com/plan-vidnovlennya-ukrayini>.
11. Про засади державної регіональної політики [Електронний ресурс] : Закон України // Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 13. – Ст. 90. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>.
12. Прикордонні території у несприятливих умовах – один із головних викликів державної регіональної політики на сучасному етапі, що потребують чіткого законодавчого визначення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://surl.li/qfjjj>.
13. Ткачук А. Оновлення Державної стратегії регіонального розвитку. Що профільне Міністерство і Кабмін повинні врахувати насамперед [Електронний ресурс] / А. Ткачук. – Режим доступу: <https://decentralization.ua/news/17369>
14. Федонін О. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка / О. С. Федонін, І. М. Репіна, О. І. Олексюк. – Київ : КНЕУ, 2003. – 316 с.
15. Bogdanski M. Modern Theories of Regional Development – A Review of Some Concepts [Electronic resource] / M. Bogdanski // *Oeconomia Copernicana*, Institute of Economic Research. – 2012. – Vol. 3(2). – Pp. 25-41. – Accessed mode: <https://ideas.repec.org/a/pes/ier-oec/v3y2012i2p25-41.html>.
16. Capello R. Regional Growth and Local Development Theories: Conceptual Evolution over Fifty Years of Regional Science [Electronic resource] / R. Capello // *Géographie, économie, société*. – 2009. – Vol. 11. – Pp. 9-21. – Accessed mode: <https://www.cairn.info/revue--2009-1-page-9.htm>.
17. Conceptual foundations of the regional industrial cluster formation based on European experience and leading world tendencies / M. Butko, N. Ivanova, O. Popelo, G. Samiilenko // *Financial and credit activity: Problems of theory and practice*. – 2020. – Vol. 1. № 32. – Pp.319-329.
18. Cumberland John H. Current Issues in Regional Development Theory and Practice / Cumberland John H. // *Économie appliquée*. – 1975. – Т. 28, no. 2-3, Régions et villes II. – Pp. 361-377. DOI: <https://doi.org/10.3406/ecoap.1975.3019>.
19. Dawkins C. J. Regional Development Theory: Conceptual Foundations, Classic Works, and Recent Developments / C. J. Dawkins // *Journal of Planning Literature*. – 2003. – Vol. 18(2). – Pp. 131-172. DOI: <https://doi.org/10.1177/0885412203254706>.
20. From traditional regional analysis to dynamics of local development: Foundations and theoretical reorientations / Vlado Charis, Denizos Nikos, Chatzinikolaou Dimos, Digkas Agis-Georgios // *International Journal of Regional Development*. – 2019. – Vol. 6, No. 1. DOI: <https://doi.org/10.5296/ijrd.v6i1.14230>.
21. Kolesnichenko O. International experience in recovery and reconstruction of states and regions after military conflicts and environmental disasters: lessons for Ukraine [Electronic resource] / O. Kolesnichenko. – 2023. – Accessed mode: <https://analytics.intsecurity.org/en/ukraine-reconstruction-lessons>.
22. Monitoring of the Ecological Condition of Regional Economic Systems in the Context of Sustainable Development / Tulchynska S. et al. // *Journal of Environmental Management and Tourism*. – 2021. – Volume XII, Fall, 5(53). – Pp. 1220-1228. DOI: 10.14505/jemt.v12.5(53).06.

23. Moudoud E. Regional Development and the Transition's Dilemmas in the Third World: The New Debate and Search for Alternatives [Electronic resource] / E. Moudoud // Africa Development / Afrique et Développement. – 1988. – Vol. 13, no. 3. – Pp. 57–75. – Accessed mode: <http://www.jstor.org/stable/24486710>.

24. Nijkamp P. The «resourceful region». A new conceptualisation of regional development strategies [Electronic resource] / P. Nijkamp // Investigaciones Regionales - Journal of Regional Research. – 2016. – No. 36. – Pp. 191-204. – Accessed mode: <https://www.redalyc.org/journal/289/28966571010/html>.

25. Northern outpost: Chernihiv Polytechnic National University in the conditions of the russia-Ukrainian war / O. Novomlynets, V. Marhasova, N. Tkalenko, N. Kholiavko, O. Popelo // Problems and Perspectives in Management. – 2023. – Vol. 21(2-si). – Pp. 31-39.

26. Popelo O. Regional economy in the conditions of decentralized governance: institutional aspect / O. Popelo // Problems and prospects of economics and management. – 2020. – No. 2(22). – Pp. 69-81. DOI: 10.25140/2411-5215-2020-2(22)-88-100.

27. OECD Multi-level Governance Studies [Electronic resource] / Rebuilding Ukraine by Reinforcing Regional and Municipal Governance. – OECD Publishing, Paris, 2022. – Accessed mode: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/5ffaa369-en/index.html?itemId=%2Fcontent%2Fcomponent%2F5ffaa369-en>.

28. Šušteršič J. How the post-war reconstruction will determine the development of regions [Electronic resource] / J. Šušteršič. – 2023. – Accessed mode: <https://voxukraine.org/en/how-the-post-war-reconstruction-will-determine-the-development-of-regions>.

29. The Influence Factors of Regional Development to Create Regional Competitiveness: A Review / R. Hakimi et al. // International Journal of Agricultural Sciences. – 2022. – [S. 1.], v. 5, n. 2. – Pp. 101-107. DOI: <http://dx.doi.org/10.25077/ijasc.5.2.101-107.2021>.

30. Wang K. Theory and measurement model of administrative region potential from a perspective of administrative division adjustment: Taking Chongqing city as a case study / Wang, K., Wang, F. // J. Geogr. Sci. – 2020. Vol. 30. – Pp. 1341–1362. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11442-020-1785-9>.

References

1. Vyklyky ekonomichnoho rozvytku rehioniv Ukrainy v umovakh viiny ta povoiennoho vidnovlennia. Analychna dopovid. [Challenges of the economic development of the regions of Ukraine in the conditions of war and post-war recovery. Analytical report]. (2023). *DU «Instytut rehionalnykh doslidzhen im. M.I. Dolishnoho»*. <https://ird.gov.ua>.

2. Vozniak H. (2015). Suchasni teorii ta paradyhmy rehionalnoho rozvytku: praktychnyi vymir dlia Ukrainy [Modern theories and paradigms of regional development: practical dimension for Ukraine]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky – Global and national economic problems*, (5), 671-677.

3. Derzhavna stratehiia rehionalnoho rozvytku na period do 2020 roku: zatverdzheno postanovoioi KМУ №385 vid 06.08.2014 r. [State regional development strategy for the period up to 2020. Approved by CMU Resolution No. 385 dated August 6, 2014]. *Uriadovyi kurier – Government Courier*, 160.

4. Moroz, Ye., Halaburda, M., Kudinova, A., & Haleta, P. (2023). Dynamika ta metodolohichni aspekty ekonomichnoi transformatsii. [Dynamics and methodological aspects of economic transformation]. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 1(48), 229-237. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.48.2023.3954>.

5. Dubyna, M. (2023). Suchasni tendentsiyi tsyfrovizatsii rehionalnykh ekonomichnykh system [Current trends of digitalization of regional economic systems]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia – Problems and prospects of economics and management*, (3(31)), 69-79. DOI: 10.25140/2411-5215-2022-3(31)-69-79.

6. Ivanova, N. (2016). *Modernizatsiia infrastruktornoï sfery rehionalnoï ekonomiky v umovakh yevrointehratsii* [Modernization of the infrastructural sphere of the regional economy in the conditions of European integration: monograph]. ChNTU.

7. Informatsiine povidomlennia pro opryliudnennia proiektu postanovy Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro vnesennia zmin do Derzhavnoi stratehii rehionalnoho rozvytku na 2021-2027 roky» [Information notice on the publication of the draft resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On Amendments to the State Strategy of Regional Development for 2021-2027"]. <https://mtu.gov.ua/news/35001.html>.

8. Makarenko, M. (2017). Ekonomichnyi potentsial rehionu yak osnova yoho rozvytku. [The economic potential of the region as the basis of its development]. *Visnyk Pryazovskoho Derzhavnoho Tekhnichnoho Universytetu. Serii: Ekonomichni nauky – Bulletin of the Pryazovsky State Technical University. Series: Economic Sciences*, (34), 12-18. <https://doi.org/10.31498/2225-6725.34.2017.128846>.

9. Ohliad zbytkiv vid viiny v silskomu hospodarstvi Ukrainy. Nepriama otsinka poskodzhen [Review of war damage in the agriculture of Ukraine. Indirect damage assessment]. (November 10, 2022). (Second issue). <https://minagro.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/damagesreportissue2ua-1.pdf>.

10. Plan vidnovlennia Ukrainy [Ukraine recovery plan]. <https://ua.urc-international.com/plan-vidnovlennya-ukrayini>.

11. Pro zasady derzhavnoi rehionalnoi polityky [On the Basics of State Regional Policy], Law of Ukraine (2015). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>.

12. Prykordonni terytorii u nespryiatlyvykh umovakh – odyń iz holovnykh vyklykiv derzhavnoi rehionalnoi polityky na suchasnomu etapi, shcho potrebuiut chitkoho zakonodavchoho vyznachennia [Border territories in adverse conditions are one of the main challenges of state regional policy at the current stage, which require a clear legislative definition]. (n.d.). <http://surl.li/qfjjj>.

13. Tkachuk A. (2024). *Onovlennia Derzhavnoi stratehii rehionalnoho rozvytku. Shcho profilne Ministerstvo i Kabmin povynni vrakhuvaty nasampered* [Update of the State Strategy of Regional Development. What the relevant Ministry and the Cabinet of Ministers should take into account first of all]. <https://decentralization.ua/news/17369>

14. Fedonin, O., Repina, I., & Oleksiuk, O. (2003). *Potentsial pidpriemstva: formuvannia ta otsinka* [Enterprise potential: formation and assessment]. KNEU.

15. Bogdanski, M. (2012). Modern Theories Of Regional Development – A Review Of Some Concepts. *Oeconomia Copernicana, Institute of Economic Research*, 3(2), 25-40. <https://ideas.repec.org/a/pes/ieroec/v3y2012i2p25-41.html> DOI: 10.12775/OeC.2012.007.

16. Capello, R. (2009). Regional Growth and Local Development Theories: Conceptual Evolution over Fifty Years of Regional Science. *Géographie, économie, société*, 11, 9-21. <https://www.cairn.info/revue--2009-1-page-9.htm>.

17. Butko, M., Ivanova, N., Popelo, O., & Samiilenko, G. (2020). Conceptual foundations of the regional industrial cluster formation based on European experience and leading world tendencies. *Financial and credit activity: Problems of theory and practice*, 1(32), 319-329.

18. Cumberland John, H. (1975). Current Issues in Regional Development Theory and Practice. *Économie appliquée*, 28(2-3), Régions et villes II, 361-377. <https://doi.org/10.3406/eoap.1975.3019>.

19. Dawkins, C. J. (2003). Regional Development Theory: Conceptual Foundations, Classic Works, and Recent Developments. *Journal of Planning Literature*, 18(2), 131-172. <https://doi.org/10.1177/0885412203254706>.

20. Vlados, Charis, Deniozos, Nikos, Chatzinikolaou, Dimos, Digkas, Agis-Georgios. (2019). From traditional regional analysis to dynamics of local development: Foundations and theoretical reorientations. *International Journal of Regional Development*, 6(1). <https://doi.org/10.5296/ijrd.v6i1.14230>.

21. Kolesnichenko, O. (2023). *International experience in recovery and reconstruction of states and regions after military conflicts and environmental disasters: lessons for Ukraine*. <https://analytics.intsecurity.org/en/ukraine-reconstruction-lessons>.

22. Tulchynska, S. et al. (2021). Monitoring of the Ecological Condition of Regional Economic Systems in the Context of Sustainable Development. *Journal of Environmental Management and Tourism*, (Volume XII, Fall), 5(53), 1220-1228. DOI:10.14505/jemt.v12.5(53).06.

23. Moudoud, E. (1988). Regional Development and the Transition's Dilemmas in the Third World: The New Debate and Search for Alternatives. *Africa Development / Afrique et Développement*, 13(3), 57-75. <http://www.jstor.org/stable/24486710>.

24. Nijkamp P. (2016). The «resourceful region». A new conceptualisation of regional development strategies. *Investigaciones Regionales - Journal of Regional Research*, 36, 191-204. <https://www.redalyc.org/journal/289/28966571010/html>.

25. Novomlynets, O., Marhasova, V., Tkalenko, N., Kholiavko, N. and Popelo, O., (2023). Northern outpost: Chernihiv Polytechnic National University in the conditions of the russia-Ukrainian war. *Problems and Perspectives in Management*, 21(2-si), 31-39.

26. Popelo O. (2020). Regional economy in the conditions of decentralized governance: institutional aspect. *Problems and prospects of economics and management*, 2(22), 69-81. 10.25140/2411-5215-2020-2(22)-88-100.

27. *Rebuilding Ukraine by Reinforcing Regional and Municipal Governance*. (2022). OECD Multi-level Governance Studies, OECD Publishing, Paris. <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/5ffaa369-en/index.html?itemId=%2Fcontent%2Fcomponent%2F5ffaa369-en> <https://doi.org/10.1787/63a6b479-en>.

28. Šušteršič, J. (2023). *How the post-war reconstruction will determine the development of regions*. <https://voxukraine.org/en/how-the-post-war-reconstruction-will-determine-the-development-of-regions>.

29. Hakimi, R. et al. (2022). The Influence Factors of Regional Development to Create Regional Competitiveness: A Review. *International Journal of Agricultural Sciences*, [S.I.], 5(2), 101-107. <http://dx.doi.org/10.25077/ijasc.5.2.101-107.2021>.

30. Wang, K., Wang, F. (2020). Theory and measurement model of administrative region potential from a perspective of administrative division adjustment: Taking Chongqing city as a case study. *J. Geogr. Sci.* 30, 1341-1362. <https://doi.org/10.1007/s11442-020-1785-9>.

Отримано 11.12.2023

UDC 332.01:332.05

Ivanova Nataliia

Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of Department of Entrepreneurship and Trade
Chernihiv Polytechnic National University

E-mail: Nataliia.Ivanova@stu.cn.ua. **ORCID:** <http://orcid.org/0000-0001-6622-7310>

ResearcherID: [I-3574-2016](https://orcid.org/0000-0001-6622-7310)

TRANSFORMATION OF THE POTENTIAL OF REGIONAL ECONOMIC SYSTEMS: CONSEQUENCES OF A FULL-SCALE INVASION AND PROSPECTS FOR POST-WAR RECONSTRUCTION

The article is dedicated to exploring the theoretical approaches and practical aspects of transforming the potential of regional economic systems in the conditions of post-war recovery of the Ukrainian economy. The transformation of regional economic systems in contemporary scientific research is characterized by a high level of relevance, as it is an important issue not only for scholars but also for

the country's government, policymakers, economists, and business leaders. This issue is particularly significant for Ukraine in terms of the consequences of military aggression from Russia and the prospects of post-war economic recovery in the country. Addressing this issue requires the implementation of development strategies that take into account the requirements of the external environment and align with the country's strategic development goals considering contemporary global trends. It is evident that the security factor should be taken into account. The transformation process is accompanied by changes in all spheres, key institutions, social adaptation, and the search for new financial and economic mechanisms, which becomes a prerequisite for the continuity and multiplier effect of transformational changes. The study includes an examination of economic balance, analysis of the impact of production factors on economic growth, exploration of patterns between quantitative and qualitative changes, and economic development, all of which are fundamental aspects of this process. The author provides theoretical substantiation of the essence of the potential of the regional economic system and its role in ensuring regional development. An analysis of the main consequences of Russia's armed aggression, which led to a critical reduction in the economic potential of Ukraine's regions, is conducted, including the destruction of infrastructure potential, loss of agricultural sector potential, deindustrialization, business operation issues, and business relocation, as well as changes in the labor market. Special attention is paid to methods and tools that allow for considering the specifics of regional characteristics and potential for economic development recovery. A conceptual framework for decomposing the levels of transformation of the potential of the regional economic system is constructed with the aim of achieving strategic goals (restoration of lost regional potential due to military aggression and development of regional potential to ensure the competitiveness of the region and Ukraine as a whole). The study provides important conclusions and recommendations for forming development strategies for regional economic systems in the post-war recovery period.

Keywords: *Regional economic system; regional development; potential; regional potential; potential-forming regional space; transformation; post-war recovery; sustainable development; digitalization; globalization.*

Fig.: 3. Table: 2. References: 30.